

Sygn. akt I CZ 75/20

POSTANOWIENIE

Dnia 17 grudnia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzczuk

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa Bank S.A. w W

przeciwko M.K. i J.K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 17 grudnia 2020 r.,

zażalenia strony powodowej na wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

z dnia 30 stycznia 2020 r., sygn. akt I ACa 5/19,

oddala zażalenie, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania sądowi wydającemu orzeczenie kończące postępowanie w sprawie.

UZASADNIENIE

Powodowy Bank SA. w W. wystąpił przeciwko pozwanym M.K. (dłużnicze rzeczowej) i J.K. (synowi M.K. - dłużnikowi osobistemu, któremu bank udzielił kredytu konsolidacyjnego w kwocie 112 066,57 CHF) z powództwem o zasądzenie

na jego rzecz od pozwanych solidarnie kwoty 82 475,04 zł z zastrzeżeniem prawa powołania się w postępowaniu egzekucyjnym przez pozwaną M.K. na ograniczenie jej odpowiedzialności do nieruchomości objętej księgą wieczystą [...] i do wysokości hipoteki umownej zwykłej w kwocie 112 066,57 CHF oraz hipoteki umownej kaucyjnej do kwoty 56 033,29 CHF.

W sprawie wydany został nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, uwzględniający w całości powództwo. Sprzeciw od niego wniosła tylko pozwana M.K., która zarzuciła nieważność umowy kredytowej zawartej przez bank z J.K. z uwagi na nieważność klauzul indeksacyjnych. Argumentowała, że konsekwencją nieważności umowy jest nieważność hipotek zabezpieczających spłatę kredytu. Zarzuciła też niewykazanie wysokości dochodzonego roszczenia oraz sprzeczność z zasadami współżycia społecznego kierowania roszczeń do jej nieruchomości. Pozwany nie wziął czynnego udziału w sprawie.

Wyrokiem z dnia 2 października 2018 r. Sąd Okręgowy w Krośnie:

- I. uchylił nakaz zapłaty w stosunku do pozwanego J.K.,
- II. zasądził od obojga pozwanych na rzecz powoda kwotę 82 475,04 zł z zastrzeżeniem prawa powołania się w postępowaniu egzekucyjnym przez pozwaną M.K. na ograniczenie jej odpowiedzialności do nieruchomości objętej księgą wieczystą [...] i do wysokości hipoteki umownej zwykłej w kwocie 112 066,57 CHF oraz hipoteki umownej kaucyjnej do kwoty 56 033,29 CHF.

III-IV. rozstrzygnął o kosztach procesu,

V. orzekł o kosztach pomocy prawnej z urzędu.

Rozstrzygnięcie oparł na ustaleniach, zgodnie z którymi pozwana M.K. w 2001 r. darowała synowi J.K. nieruchomość w S., zapisaną w księdze wieczystej wskazanej w wyroku. Pozwany ustanowił na rzecz matki służebność osobistą mieszkania w budynku na tej nieruchomości. W dniu 11 lutego 2008 r. J.K. z żoną M. zawarli z B.1 S.A. w W. umowę o kredyt konsolidacyjny w kwocie 112 066,57 CHF zabezpieczony hipoteką zwykłą w kwocie odpowiadającej wysokości kredytu i hipoteką kaucyjną zabezpieczającą odsetki i koszty do kwoty 56 033,29 CHF. Hipoteki obciążyły nieruchomość, którą pozwany otrzymał od matki. W dniu 8 lipca 2011 r. pozwana złożyła synowi – pozwanemu oświadczenie o odwołaniu

darowizny z powodu rażącej niewdzięczności wyrażającej się w zaniechaniu opieki nad nią i jej opuszczeniu. Pozwany w dniu 27 lipca 2011 r. złożył w formie notarialnej oświadczenie, że uznaje roszczenie matki o zwrot przedmiotu darowizny i przenosi na nią własność nieruchomości. Wśród informacji o nieruchomości zostały zamieszczone dane o obciążeniu hipotecznym z tym, że wysokość hipotek zabezpieczających spłatę spornego zobowiązania kredytowego omyłkowo oznaczona została walutą złote zamiast franki szwajcarskie.

Pozwany kredytobiorca zaprzestał spłaty rat kredytu w 2015 r. Powód wypowiedział mu umowę pismem z 20 listopada 2015 r. i wezwał do spłaty całości zobowiązania. Następnie, w dniu 27 lutego 2017 r. wystawił wyciąg z ksiąg bankowych zawierający wyliczenie niespłaconego kredytu na 82 475,04 CHF.

Pozwana M.K. ma 82 lata, pobiera emeryturę w wysokości 1070 zł. Cierpi na astmę i migotanie przedsionków, oczekuje na operację biodra i kolana, gdyż ma trudności z poruszaniem się. W codziennych sprawach pomagają jej sąsiedzi. Mieszka z wnuczką - córką pozwanego - w nieruchomości obciążonej hipotekami na rzecz powoda. Pozwany mieszka za granicą i rzadko odwiedza matkę.

Sąd Okręgowy uznał, że powód wykazał istnienie i wysokość swojego roszczenia, a także rozmiar zabezpieczenia hipotecznego na nieruchomości pozwanej. Nie poddał ocenie zarzutów pozwanej uznał bowiem, że jako dłużnik rzeczowy nie jest ona legitymowana do kwestionowania ważności umowy ani wysokości zadłużenia. Pozwany dłużnik osobisty z kolei nie wziął udziału w postępowaniu, w związku z czym nie podważał też zasadności powództwa. Wobec niego Sąd Okręgowy wydał wyrok zaoczny, przyjmując na podstawie art. 339 § 1 k.p.c. za prawdziwe twierdzenia powoda o okolicznościach faktycznych przytoczonych w pozwie i pismach procesowych doręczonych pozwanemu przed rozprawą.

Odpowiedzialność pozwanej, jako właścicielki nieruchomości obciążonej hipotecznie, Sąd Okręgowy wywiódł z art. 75 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2019, poz. 2204.) i uznał za ograniczoną do nieruchomości obciążonej i do wysokości zabezpieczenia hipotecznego. Oceniał, że przyjmując zwrócony przedmiot darowizny pozwana M.K.

musiała się liczyć z odpowiedzialnością z tytułu hipoteki, gdyż co najmniej mogła się dowiedzieć o jej istnieniu z treści aktu notarialnego i jawnej księgi wieczystej. Ponadto nie wykazała, że w 2011 r., kiedy doszło do zwrotu przedmiotu darowizny, nie miała świadomości znaczenia podjętych działań. Wytoczenie przez powoda niniejszego powództwa w celu uzyskania zwrotu kredytu nie stanowiło, zdaniem Sądu Okręgowego, nadużycia prawa, to bowiem pozwany, a nie powód doprowadził do powstania trudnej sytuacji, w jakiej znalazła się pozwana M.K..

Pozwana wniosła apelację od tego wyroku, zarzucając szereg uchybień procesowych, a ponadto błędne niezastosowanie art. 73 u.k.w.h., którego skutkiem było odmówienie pozwanej legitymacji do kwestionowania ważności umowy kredytowej i wysokości zadłużenia oraz niewłaściwe zastosowanie art. 5 k.c.

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania, ponieważ uznał, że Sąd pierwszej instancji nie rozpoznał istoty sprawy. Wskazał, że pozwana już w sprzeciwie od nakazu zapłaty zarzuciła nieważność umowy o kredyt z powodu zawarcia w niej niedozwolonych klauzul, a na wypadek zanegowania tego zarzutu zakwestionowała wysokość dochodzonego roszczenia. Zarzutów tych Sąd Okręgowy nie rozpoznał, stając na stanowisku, że pozwana nie była stroną umowy kredytowej, wobec czego nie jest legitymowana do kwestionowania ważności umowy bądź wysokości zadłużenia. Jeśli zaś chodzi o podstawę faktyczną sprawy – Sąd pierwszej instancji ustalił ją na podstawie twierdzeń powoda, które przyjął za prawdziwe z powołaniem się na art. 339 § 2 k.p.c. Nastąpiło to z naruszeniem art. 73 u.k.w.h., który uprawnia właściciela nieruchomości niebędącego dłużnikiem osobistym do podnoszenia przeciwko wierzycielowi hipotecznemu nie tylko zarzutów, które mu przysługują osobiście przeciwko temu wierzycielowi, ale także tych, które przysługują dłużnikowi osobistemu, a także tych, których dłużnik osobisty zrzekł się po ustanowieniu hipoteki. Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że odpowiedzialność właściciela nieruchomości obciążonej hipoteką nie może być większa, ani zaktualizować się wcześniej niż odpowiedzialność dłużnika osobistego, gdyż ma charakter subsydiarny. Ocena zakresu odpowiedzialności rzeczowej wymaga więc zbadania podstawy powstania zobowiązania, jego wymagalności i wysokości. Sąd Okręgowy powinien więc być zbadać zasadność zarzutów podniesionych przez pozwaną,

czego nie uczynił, poprzestając na dokumencie prywatnym powoda - wyciągu z ksiąg bankowych, który nie prowadzi do powstania zobowiązania ani nie powoduje wymagalności zadłużenia. Zaznaczył też, że nawet nadanie klauzuli wykonalności nie zwalnia sądu od ustalenia zasadności roszczenia, jego wymagalności i wysokości, gdyż postępowanie klauzulowe ma charakter formalny i uproszczony, w którym sąd w zasadzie nie bada zarzutów merytorycznych.

Sąd Apelacyjny wytknął także wadliwość poglądu, że bierność procesowa dłużnika osobistego uzasadnia przyjęcie także w stosunku do dłużniczki rzeczowej domniemania prawdziwości twierdzeń zawartych w pozwie, skoro dłużnik rzeczowy nie traci uprawnienia do podnoszenia zarzutów przysługujących dłużnikowi osobistemu, nawet jeżeli został wydany wyrok stwierdzający istnienie i wymagalność wierzytelności w stosunku do dłużnika osobistego. Wyrok taki nie jest wiążący w procesie o zaspokojenie wierzytelności z przedmiotu hipoteki i nie korzysta z rozszerzonej powagi rzecz osądzonej.

Dodatkowo Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, że nie doszło do uprawomocnienia się wyroku zaocznego wydanego w stosunku do pozwanego J.K., gdyż został doręczony na adres, pod którym pozwany ten nie przebywał od wielu lat. Mimo że ustalenie tego faktu było przyczyną uchylenia nakazu zapłaty w stosunku do tego pozwanego, pod ten adres skierowany został także odpis wyroku zaocznego. Sąd odwoławczy stwierdził, że argument, iż taki adres pozwany wskazał w umowie, w której ponadto zobowiązał się do informowania banku o jego zmianie, nie ma znaczenia w postępowaniu sądowym. Skutki takiego zastrzeżenia odnoszą się do czynności wynikających z umowy, natomiast w postępowaniu przed sądem powód ma obowiązek podania adresu umożliwiającego skuteczne doręczenie odpisu pozwu zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego. Poprzestanie na doręczeniu pod adres, pod którym pozwany nie przebywa, skutkowałoby nieważnością postępowania, spowodowaną pozbawieniem pozwanego możliwości obrony jego praw.

Sąd zaznaczył, że pozwana M.K. podniosła taki zarzut, jednak nie była do tego upoważniona, gdyż był to zarzut przysługujący jedynie pozwanemu J.K.. W postępowaniu apelacyjnym rozpoznana została wyłącznie apelacja kwestionująca

prawidłowość rozpatrzenia sprawy w stosunku do M.K., wobec czego Sąd Apelacyjny wyjaśnił, że jego uwagi o stanie sprawy i nieprawidłowościach, jakie miały miejsce w stosunku do pozwanego J.K., nie są wiążące dla Sądu pierwszej instancji.

W ramach wskazań co do dalszego postępowania Sąd drugiej instancji zalecił Sądowi Okręgowemu rozpoznanie zarzutu pozwanej odnoszącego się do ważności umowy i wysokości roszczenia, przy uwzględnieniu, że do wykazania tych okoliczności zobowiązany jest powód. Wskazał jednocześnie na niedołączenie jednego z powoływanych dowodów, tj. aneksu do umowy kredytowej. Jako dodatkowy argument przemawiający za potrzebą uchylenia zaskarżonego wyroku w stosunku do pozwanej M.K. na podstawie art. 386 § 4 k.p.c., Sąd Apelacyjny wskazał nieprawomocność wyroku zaocznego zapadłego w stosunku do pozwanego J.K. - dłużnika osobistego, powodującą że ewentualna zmiana orzeczenia w postępowaniu apelacyjnym na korzyść tego dłużnika byłaby niemożliwa, gdyż naruszałaby art. 378 § 2 k.p.c.

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego zaskarżył w całości powód, który w zażaleniu opartym na podstawie z art. 394¹ § 1¹ k.p.c., wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania apelacji pozwanej i zasądzenie na rzecz powoda kosztów postępowania zażaleniowego. Powód zarzucił naruszenie art. 386 § 1, 4 i 6 k.p.c. w wyniku błędnego uznania, że Sąd Okręgowy nie rozpoznał istoty sprawy oraz poczynienia części wskazań co do dalszego postępowania w zakresie nieobjętym zaskarżeniem w niniejszej sprawie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zadaniem Sądu Najwyższego rozpatrującego sprawę na skutek zażalenia przewidzianego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest zbadanie, czy sąd drugiej instancji prawidłowo rozumiał przyczynę uzasadniającą wydanie orzeczenia kasatoryjnego i czy jego merytoryczne stanowisko uprawniało do podjęcia takiej decyzji procesowej. Przedmiot badania ogranicza więc zakres dopuszczalnych zarzutów i powoduje, że zażalenie powinno skupiać się na kwestionowaniu stanowiska, iż wystąpiły przesłanki stosowania art. 386 § 2 lub 4 k.p.c. Prawidłowość merytorycznego poglądu prawnego sądu drugiej instancji, odnoszącego się do

materii będącej przedmiotem sporu w rozpoznawanej sprawie, pozostaje zasadniczo poza zakresem kontroli zażaleniowej, z wyjątkiem oceny, czy miała miejsce nieważność postępowania. Poza tym wypadkiem ocena dokonywana przez Sąd Najwyższy przy rozpatrywaniu zażalenia przewidzianego w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. powinna mieć charakter formalny, skupiający się na ustanowionych w art. 386 § 2 i 4 k.p.c. przesłankach uchylenia orzeczenia sądu pierwszej instancji, bez wkraczania w merytoryczne kompetencje sądu, który wydał orzeczenie kasatoryjne w postępowaniu apelacyjnym. (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2012 r., IV CZ 147/12, OSNC 2013/3/41, z dnia 15 lutego 2013 r., I CZ 5/13, OSNC-ZD 2014/A/4, z dnia 22 listopada 2013 r., II CZ 79/13, niepubl., z dnia 19 grudnia 2013 r., II CZ 86/13, niepubl., z dnia 9 stycznia 2014 r., V CZ 77/13, niepubl., z dnia 30 stycznia 2014 r., IV CZ 118/13, niepubl.).

Sąd Okręgowy, uchylając zaskarżony wyrok, powołał się na nierozpoznanie przez Sąd Rejonowy istoty sprawy, spowodowane uchybieniem procesowym - tj. wadliwym przypisaniem pozwanej M.K. związania stanem faktycznym ustalonym w sposób przewidziany w art. 339 k.p.c. (mimo, że wzięła udział w postępowaniu i wydany przeciwko niej wyrok nie miał charakteru zaocznego) oraz błędnym niezastosowaniem art. 73 u.k.w.h., skutkującym nierozpoznanie podniesionych przez pozwaną zarzutów nieważności umowy kredytu, a także zarzutu niewykazania wielkości zadłużenia kredytowego (mimo, że art. 73 u.k.w.h. umożliwia właścicielowi nieruchomości niebędącemu dłużnikiem osobistym podniesienie, niezależnie od zarzutów, które mu przysługują osobiście przeciwko wierzycielowi hipotecznemu, także zarzutów przysługujących dłużnikowi osobistemu, w tym nawet tych, których dłużnik zrzekł się po ustanowieniu hipoteki). W ten sposób w odniesieniu do pozwanej M.K. Sąd Okręgowy nie ustalił prawidłowo - z zastosowaniem zasad przewidzianych w art. 3 i art. 232 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c. - podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, ani nie rozpoznał zgłoszonych przez nią zarzutów - z naruszeniem art. 73 u.k.w.h. uznając, że nie jest legitymowana do ich podniesienia.

Nierozpoznanie istoty sprawy jest powszechnie interpretowane jako wadliwość rozstrzygnięcia polegająca na wydaniu przez sąd pierwszej instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź

na zaniechaniu zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, z powodu bezpodstawnego przyjęcia, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie lub możliwość zgłoszenia zarzutu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 1936 r., C 1839/36, Zb. Orz. 1936/315; z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00, OSP 2003/3/36; z dnia 21 października 2005 r., III CK 161/05, LEX nr 178635.; z dnia 12 listopada 2007 r., I PK 140/07, OSNP 2009/1-2/2, a także postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1998 r., II CKN 838/97, LEX nr 50750, z dnia 23 września 1998 r., II CKN 897/97, OSNC 1999/1/22, z dnia 3 lutego 1999 r., III CKN 151/98, LEX nr 519260; z dnia 9 listopada 2012 r., IV CZ 156/12, Lex nr 1231340; z dnia 26 listopada 2012 r., I CZ 147/12, Lex nr 1284698, z dnia 19 grudnia 2012 r., II CZ 141/12, oraz z dnia 16 listopada 2012 r., III CZ 83/12 - niepubl.). Tego rodzaju uchybienia wystąpiły po stronie Sądu Okręgowego i uzasadniały zastosowanie przez Sąd Apelacyjny art. 386 § 4 k.p.c. i wydanie orzeczenia kasatoryjnego.

Z uwagi na to, że merytoryczne stanowisko Sądu drugiej instancji nie podlega kontroli w postępowaniu zażaleniowym prowadzonym na podstawie art. 393¹ § 1¹ k.p.c., zarzuty dotyczące prawidłowości zaprezentowanych przez ten Sąd wskazań co do dalszego postępowania względem pozwanego J.K. nie mogły zostać poddane ocenie. Z treści uzasadnienia zaskarżonego orzeczenia wynika jednak wprost, że o kwestii statusu procesowego tego pozwanego i prawidłowości dokonanych mu doręczeń Sąd Apelacyjny wypowiedział się ubocznie, dla jasności opatrując nawet swoje stanowisko zastrzeżeniem, że nie wiąże Sądu pierwszej instancji.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. oraz art. 108 § 1 w zw. z art. 394¹ § 3, art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.

as]

jw